

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง การเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตข้าวไร่ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ความรู้จากเอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย โดยเน้นถึงลักษณะโดยทั่วไปของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในด้านระบบการผลิต การดำรงชีพ และลักษณะเศรษฐกิจของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงโดยทั่วไป รวมไปถึงชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ

สำหรับการศึกษาชุมชน หรือสังคมเผ่าบนที่สูง ได้มีผู้ศึกษาวิจัย และวิเคราะห์ความเป็นมาของชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยง ดังนี้

ฉลาดชาย (2533) อธิบายถึง กะเหรี่ยง ว่าหมายถึง ชาวเขา หรือชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่จัดอยู่ในตระกูลหลัก จีน - ทิเบต (Sino Tibetan) คนต่างเผ่าเรียกว่า “ยางกะเลอ” หรือกะเหรี่ยง คนเมืองเรียกว่า “ยาง” เอกสารภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Karen” สามารถแยกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย คือ โปรว (P' wo) สะกอ (Skaw) คะเร็นญี และตองสู (Taung Tus) หรือ ปะโอ ประวิตร (2534) นักวิจัยประจำเผ่ากะเหรี่ยง สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย ได้อธิบายถึงชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และถิ่นที่อยู่อาศัย ดังต่อไปนี้

กะเหรี่ยงสะกอ (Skaw) เป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด อาศัยกระจายอยู่ในบริเวณภาคเหนือตอนบน

กะเหรี่ยงโปรว (P' wo) มีจำนวนน้อยรองจาก กลุ่มสะกอ อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนทางภาคตะวันตก ของประเทศไทย ตั้งแต่ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดตาก จังหวัดอุทัยธานี

กะเหรี่ยง คะเร็นญี (B' ghew) มีถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในบางหมู่บ้าน ในเขต อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตองสู (Taung Tus) มีถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในบางหมู่บ้าน เฉพาะในเขต อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีมากในเขตประเทศพม่า

งานศึกษาวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ยังรวมไปถึงการจำแนกแยกแยะทางชาติพันธุ์วรรณาในระยะเริ่มแรก โดยศึกษาลักษณะความแตกต่างของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ในประเด็นหลักๆ คือ ถิ่นที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ ภาษา การแต่งกาย ศาสนา ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต ความเชื่อและพิธีกรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม เป็นการจำแนกความแตกต่างกัน ทางวัฒนธรรม ได้แก่ เผ่าม้ง กะเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ อีเก้อ เช่นงานศึกษาเรื่อง ชาวเขา ของ ขจิตภัย (2528) และงานศึกษาเรื่อง คนปกากะญอ ของ พ้อ และคณะ (2530)

เรื่องชาวเขาในประเทศไทย สถาบันวิจัยชาวเขา(2535) และงานศึกษาเรื่อง บรรณทัศน์ 5 สภาพ ที่มุ่งศึกษาถึงลักษณะเฉพาะ ของชาวกะเหรี่ยงกลุ่มย่อยสะกอ โดย สมภพ(2535)

ระบบเศรษฐกิจของชาวกะเหรี่ยงอาศัยกฎเกณฑ์ และเหตุผลที่พัฒนาขึ้นมาเองภายในระบบ ระบบเศรษฐกิจของชาวเขาที่มุ่งเน้นการปลูกพืชไร่เป็นหลัก โดยมุ่งกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการ และความจำเป็นของครัวเรือน ซึ่งแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจแบบอื่น เช่นระบบเศรษฐกิจธุรกิจพาณิชย์แบบทุนนิยม ที่พยายามกระทำเพื่อการค้ากำไร แต่ชาวเขาเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพ โดยใช้กฎเกณฑ์ และการตัดสินใจในการผลิตเกิดจากลักษณะทางสังคม (Social Profile) เช่นระบบเครือญาติ การสร้างสัมพันธ์มิตร และการเมือง ซึ่งเป็นวิธีการกระจายผลผลิตส่วนเกินในสังคมของตนเอง

ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีระบบการถือครองที่ดิน และรับผิดชอบที่ดินแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ต่างถือว่าพื้นที่ที่ตนทำกินนั้นเป็นพื้นที่ของตน หรือของชุมชนส่วนรวม ทำให้การใช้ที่ดินขึ้นอยู่กับความสามารถของการใช้แรงงานของแต่ละครัวเรือน ซึ่งที่ดินจะขายให้กันไม่ได้ บางกรณีกรรมสิทธิ์จะตกทอดไปในครัวเรือนได้ สิทธิในที่ดินหมดไปเมื่อเลิกใช้ที่นั้นในเวลาอันควร การใช้ที่ดินจึงเป็นลักษณะเสรี มากกว่ามีค่าในการแลกเปลี่ยน ปัจจัยในการผลิตจึงขึ้นอยู่กับแรงงานเป็นหลัก มากกว่าพื้นที่ทำกิน

ไพบุลย์(2539) อธิบายเพิ่มเติมว่าความสามารถในการผลิตของแรงงานนั้น ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดิน จำนวนน้ำฝน ชนิดของพืชที่ทำการเพาะปลูก และเงื่อนไขอื่นๆ เช่น โรคแมลง ศัตรูพืช ระยะเวลาในการทำการผลิตถูกต้องตามฤดูกาล เนื่องจากสภาพทางนิเวศวิทยา แต่ละหมู่บ้านแตกต่างกันไป ทำให้ลักษณะของผลผลิตต่างกันไปด้วย

ดังนั้นรูปแบบการใช้ผลผลิตก็แตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 4 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เกี่ยวกับการยังชีพ (Subsistence)
2. ส่วนที่เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนร่วมกัน (Reciprocity)
3. ส่วนที่เกี่ยวกับการซื้อสินค้าบริโภค(Consumer Goods)
4. ส่วนที่เกี่ยวกับการผลิต(Production)

ในปัจจุบัน สภาพนิเวศของเทือกเขาทางภาคเหนือไม่ใช่มีแต่ชาวเขาเท่านั้น หากแต่มีคนไทย พืชไร่ขึ้นไปที่ไร่บนที่สูง ปลูกพืชพวกเมี่ยง และข้าวไร่เพื่อหารายได้ชดเชยส่วนที่ขาดหายไป

จากการทำนาที่ลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขา และคนพื้นราบได้เกิดขึ้นในรูปการค้าขาย แต่บางครั้งก่อให้เกิดความขัดแย้งในรูปของการลักขโมยผลผลิต และแก่งแย่งพื้นที่ปลูก

งานศึกษาจำแนกรูปแบบการเกษตรบนที่สูง ของ จันทบูรณ์ (2527) ได้กล่าวถึงระบบการเพาะปลูกพืชบนที่สูง ตั้งแต่ดั้งเดิมว่ารูปแบบการเกษตร ตลอดจนวิวัฒนาการนั้น แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. การทำไร่เลื่อนลอย (Swidden Cultivation) เป็นการเกษตรแบบตัด ฟัน โค่น เผา ที่มีการใช้ประโยชน์จากที่ดินจนกระทั่งดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ และมีปัญหาอื่นๆ เช่น วัชพืช โรคแมลง และละทิ้งพื้นที่ไปประกอบการเกษตรในพื้นที่แห่งใหม่แทน

2. การทำไร่หมุนเวียน (Land Rotation) เป็นการเกษตรแบบเพาะปลูกพืช ช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วปล่อยให้ดินมีการพัฒนา และพักตัว เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน แล้วจึงกลับมาทำการเพาะปลูกใหม่ ถือเป็นเกษตรแบบตัดฟัน โค่นเผา อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการเพาะปลูกที่เป็นคุณลักษณะ ของชาวกะเหรี่ยง รวมถึงชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำก็เช่นกัน

3. การเกษตรแบบตัด ฟัน และเพาะปลูก (Slash and Burn Cultivation) มีการตัดฟันต้นไม้เพื่อใช้ในการเพาะปลูก แต่ไม่มีการเผาต้นไม้ที่โค่นล้ม เช่น ประเทศปาปัวนิวกินี และ บางประเทศในลาตินอเมริกา

ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการพักตัวของดิน (Cultivation and Fallow) สามารถจัดจำแนกประเภทตามระยะเวลาการใช้พื้นที่เพาะปลูก ได้ 3 แบบ คือ

1. การเพาะปลูกระยะสั้น (Short Cultivation) มีการทิ้งให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ระยะสั้น พืชที่ปลูกได้แก่ กลุ่มที่เพาะปลูกพืชผักทั่วไป

2. การเพาะปลูกระยะปานกลาง (Medium Cultivation) มีการทิ้งให้พื้นที่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ในระยะปานกลาง และระยะยาว ได้แก่ กลุ่มที่ปลูกฝิ่นเป็นพืชเศรษฐกิจ

3. การเพาะปลูกระยะยาว (Long Cultivation) มีการทิ้งให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาว และระยะยาวมาก ได้แก่ พวกที่มี การปลูกฝิ่น

งานศึกษาเกี่ยวกับการรวบรวมประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระบบการผลิตแบบทำไร่ ระบบตัดฟัน และเผา (Swidden Agriculture or Slash and Burn) ของ Kunstadter, et., al 1978 (อ้างโดย ไพบูลย์, 2539 : 18) เรื่อง Farmers in Forest : Economic Development and Marginal Agriculture in Northern of Thailand. ซึ่งพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะ ที่ดิน และป่าไม้ ของระบบการผลิตแบบ Shifting Cultivation ของเผ่ากะเหรี่ยงและลัวะ ในภาคเหนือ Kunstadter (1978) ยังได้แยกแบบแผนการผลิตแบบทำไร่บนที่สูง ออกเป็น 4 ลักษณะตามระยะเวลาที่ทิ้งให้ป่าฟื้นตัว (Fallow Period) ดังนี้ คือ

แบบที่ 1 Short Cultivation - Short fallow หรือการทำไร่ในระยะเวลาดสั้น และทิ้งให้ป่าฟื้นตัวในเวลาสั้น ซึ่งเป็นระบบที่ใช้กันในหมู่คนเมืองพื้นราบของภาคเหนือ

แบบที่ 2 Short Cultivation - long Fallow หรือการทำไร่ในระยะเวลาดสั้น และทิ้งให้ป่าฟื้นตัวในเวลายาวนาน เป็นระบบที่ใช้กันในชาวกะเหรี่ยง และลัวะ

แบบที่ 3 Long Cultivation - very long fallow or Abandonment หรือ การใช้ที่ดินเพื่อเพาะปลูกในเวลายาวนาน และทิ้งป่าให้ฟื้นตัวในเวลายาวนาน เช่นกัน เป็นรูปแบบที่ใช้กันในหมู่ชาวม้ง และชาวเขาเผ่าอื่นๆ

แบบที่ 4 Permanent Fried Tree Crop หรือการใช้ที่ดินเพื่อทำสวนผสมกับการทำไร่ ส่วนใหญ่ใช้ในกลุ่ม คนเมืองภาคเหนือ ที่สวนเมือง หรือสวนชาในเขตที่สูง

ดังนั้นแบบแผนการผลิตแบบทำไร่ที่สูง เป็นแบบแผนของระบบการใช้ที่ดินที่มีความหลากหลายลักษณะด้วยกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Short Cultivation - long fallow หรือการทำไร่ในระยะสั้น และทิ้งให้ป่าฟื้นตัว ในเวลาที่ยาวนาน เป็นคุณลักษณะ และรูปแบบของการทำการเกษตรของกะเหรี่ยง ที่เรียกว่า "ไร่หมุนเวียน" ดังงานศึกษาเรื่อง ไร่หมุนเวียนของชนเผ่าปกากะญอ ของ วราลักษณ์และสมศักดิ์ (2539) ที่นำเสนอรูปแบบลักษณะของการทำไร่หมุนเวียน ว่า มีความแตกต่างจาก การทำไร่เลื่อนลอย และภาพการตัดไม้ทำลายป่า ว่าแท้จริงแล้ว ระบบการผลิตแบบไร่หมุนเวียนมีความละเอียดลึกซึ้งแฝงด้วยความเชื่อที่แนบแน่น อยู่กับการเอาใจใส่ และห่วงใยทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ และป่า ไร่หมุนเวียน เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างการผลิตที่ดำรงรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่กลมกลืนกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีชุมชน กรณีศึกษานี้ เป็นการศึกษา เพื่อนำเสนอถึงภาพความเป็นมาของ ชุมชนปกากะญอ แห่งบ้านแม่ลานคำ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นตัวอย่างชุมชนที่พยายามดำรงรักษาวิถีการผลิตแบบ "ไร่หมุนเวียน" โดยพยายามชี้ให้เห็นถึง พัฒนาการของการปรับตัวของ รูปแบบการผลิต จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยเงื่อนไขในการปรับตัว ระบบการผลิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ความเชื่อและ พิธีกรรมในไร่ที่ยังคงรักษาไว้ ตลอดจนวิเคราะห์ให้เห็นถึงระบบที่เอื้อต่อการรักษาทรัพยากร ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และข้อเสนอต่อนโยบายรัฐ เช่นเดียวกับงานศึกษาเรื่อง "ไร่หมุนเวียนของปกากะญอ" โดย จอนิ (2538)

ไพบูลย์ (2539) ได้ศึกษาถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตทางการเกษตรของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านกิวโปง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนกะเหรี่ยงก่อนทุนนิยม ที่มีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความสัมพันธ์ของการผลิตเชิงการค้า ระหว่าง ชาวกะเหรี่ยงผู้ผลิตพืชเศรษฐกิจ กับกลุ่มทุนองค์กรสาธารณประโยชน์ และรัฐ ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในระบบทั้งก่อนและ หลังการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งการวิเคราะห์ เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา

เช่นเดียวกับงานศึกษาเรื่อง การกล่อมเกลாதงสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขากะเหรี่ยง ของ ตูลวิตร (2536) เป็นงานศึกษาแนววัฒนธรรมชุมชน การศึกษาความรู้ท้องถิ่นในฐานะที่เป็นมรดกสืบทอดทางวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางศีลธรรม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ การประกอบพิธีกรรม กระบวนการกล่อมเกล่า การผลิตซ้ำทางสังคม การศึกษาแนวนี้มุ่งเน้นการทำความเข้าใจองค์ความรู้ของคนในชุมชน ซึ่งมีชีวิตความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างอุดมการณ์อำนาจแก่องค์กรชุมชน ในการควบคุมทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น

ในการศึกษา ที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ในเวทวิทยา และพิธีกรรม กับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของกะเหรี่ยง ตามความเชื่อในวัฒนธรรมของกะเหรี่ยงนั้น ปิ่นแก้ว (2534) ได้ ศึกษากะเหรี่ยงโป ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร พบว่า องค์ประกอบทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดิน แม่น้ำ อากาศ ต้นไม้ ล้วนมีสิ่งสร้าง และคุ้มครอง ความเชื่อเหล่านี้ ทำให้กะเหรี่ยงในบริเวณ ทุ่งใหญ่นเรศวรทำการผลิตอย่างเคารพต่อธรรมชาติ และพยายามรักษาความสมดุลย์ ของ สัมพันธภาพ ระหว่างมนุษย์ด้วยการมีศีลธรรมประจำใจ ซึ่งเป็นอีกสาขาหนึ่งของ มานุษยวิทยานิเวศ ในการวิเคราะห์ระบบความรู้เกี่ยวกับการผลิต ภายใต้ระบบเกษตรกรรมแบบไร่หมุนเวียน ความรู้ เรื่องป่า ความรู้เรื่องภูมิอากาศ ความรู้เรื่องพืช ความรู้เรื่องสัตว์ ความรู้เรื่องสิ่งคุ้มครองธรรมชาติ เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน แสดงให้เห็นโลกทัศน์ และการนิยามธรรมชาติของกะเหรี่ยง อันมุ่งเน้นศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในช่วงการเปลี่ยนแปลงผ่านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็น กลไกในการครอบงำของรัฐเพื่อได้ต่อการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน จึงได้ก่อรูปขบวนการทาง วัฒนธรรม แนวทางนี้ได้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่มีสัมพันธ์ กับระบบนิเวศในขอบเขตหนึ่ง ทั้งยังแสดงให้เห็นว่า แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีความรู้ทางนิเวศ และได้ เป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางในฐานะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

สมเกียรติ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบทัศนคติของชาวเขาเผ่าม้ง กับเผ่ากะเหรี่ยง ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในตำบลแม่แดด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาถึง ทัศนคติการยอมรับ ในแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเนื่องมาจากรูปแบบการทำการเกษตร ของทั้งสองชนเผ่ามีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับธรรมชาติ และทรัพยากรป่าไม้อย่างแยกไม่ออก ดัง นั้นการทำการเกษตรจึงต้องแฝงไว้ด้วยความรับผิดชอบ และเชื้ออาทรต่อทรัพยากรป่าไม้ ในงาน ศึกษาครั้งนี้ พบว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มากกว่าชาวเขา เผ่าม้ง อาจเป็นผลเนื่องจากความแตกต่าง ในรูปแบบการผลิต และระบบเศรษฐกิจที่ต่างกัน จึงมี ทัศนคติที่แตกต่างกัน